

УДК 347.91:347.962

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.52>

ЩОДО ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ ДЛЯ СФЕРИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Згама А.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет

Згама А.О. Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання.

Стаття присвячена аналізу впливу цифрової трансформації та технологій на судову систему. Виділено термінологічну базу, яку складають поняття, як-от цифровізація, діджиталізація та цифрова трансформація, що, зокрема, охоплюють перехід інформації у цифровий формат, використання нових інструментів для оптимізації судових процесів та комплексні зміни в системі правосуддя. Установлено, що діджиталізація передбачає інтеграцію технологій на рівні автоматизації судових послуг, як електронне подання документів та електронні судові слухання, тоді як цифрова трансформація охоплює зміну самої організації правосуддя. Підкреслено важливість цифрової трансформації як комплексного перетворення всієї судової системи із залученням новітніх технологій, що створює основу для електронного судочинства та підвищує доступність правосуддя.

Зроблено висновок, що розвиток судочинства в Україні може здійснюватися не лише через цифровізацію, діджиталізацію судових процесів, але й через створення нових моделей судових процесів (зокрема, використання онлайн судів). Онлайн суд спрямований на інноваційне перетворення судового середовища, де цифрові технології є не лише інструментом автоматизації, але і зміною самого підходу до надання судових послуг та вирішення спорів. Проаналізовано іноземний досвід у цій сфері, зокрема, функціонування онлайн судів у таких країнах, як Велика Британія та Канада у питанні розгляду нескладних справ, зменшення навантаження на судову систему й спрощення процедур для громадян. Обґрунтована доцільність застосування онлайн судів для вирішення малозначних спорів та нескладних справ у сфері господарювання.

Окремо розглядається роль штучного інтелекту, який надає нові можливості для підтримки суддів у рутинних завданнях, однак водночас викликає етичні та безпекові ризики, такі як необ'єктивність алгоритмів та загроза конфі-

денційності.

Аргументовано, що для успішного впровадження цифрових інновацій у правосуддя необхідно розвивати інфраструктуру, стандарти етичного використання штучного інтелекту та забезпечувати високий рівень кібербезпеки для збереження конфіденційності судової інформації.

Ключові слова: цифрова трансформація, діджиталізація, правосуддя, електронне судочинство, судова система, онлайн суди, малозначні спори, сфера господарювання, інформаційні технології.

Zghama A.O. On digital transformation of justice and prospects for the economic sector.

The article focuses on analyzing the impact of digital transformation and technology on the judicial system. It highlights a terminological foundation that includes concepts such as digitization, digitalization, and digital transformation, which cover the transition of information into digital formats, the use of new tools for optimizing judicial processes, and comprehensive changes within the justice system. It establishes that digitalization involves the integration of technology at the level of automating judicial services, such as electronic document submission and electronic court hearings, whereas digital transformation encompasses the restructuring of justice itself. The importance of digital transformation is emphasized as a comprehensive reorganization of the entire judicial system through the adoption of advanced technology, laying the groundwork for electronic justice and enhancing access to justice.

The conclusion drawn is that the development of the judiciary in Ukraine can proceed not only through the digitalization of judicial processes but also through the creation of new models for judicial processes, including the use of online courts. The online court model aims at an innovative transformation of the judicial environment, where digital technologies serve not merely as tools for automation but as drivers of a paradigm shift in delivering judicial services and resolving disputes.

The article analyzes international experience in this area, specifically the operation of online courts in countries such as the United Kingdom and Canada for handling simple cases, reducing the burden on the judicial system, and simplifying procedures for citizens. The appropriateness of using online courts for resolving minor disputes and straightforward economic cases is substantiated.

The role of artificial intelligence is considered separately, providing new opportunities to support judges in routine tasks, while also raising ethical and security risks, such as algorithmic bias and privacy threats.

The argument is made that for the successful implementation of digital innovations in the justice system, it is necessary to develop infrastructure, establish standards for the ethical use of artificial intelligence, and ensure high levels of cybersecurity to protect the confidentiality of judicial information.

Key words: digital transformation, digitalization, justice, electronic judiciary, Judicial system, online courts, minor disputes, economic sector, information technology.

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає період величезних змін у зв'язку з широкомасштабним розвитком інформаційних технологій. У цьому контексті судова система також не залишається осторонь інноваційних зрушень. Наразі цифрова трансформація виявляється надзвичайно актуальною, враховуючи її потенціал у покращенні доступності правосуддя, збільшення ефективності судових процесів та забезпечення більшої прозорості у правовій системі.

Сфера інформаційних технологій відіграє важливу роль у забезпеченні правосуддя, оскільки інтеграція ІТ-рішень допомагає підвищити ефективність судових процесів, прозорість і доступ до правової інформації. Водночас дана сфера представлена різноманітною термінологією, яка відображає різні аспекти ІТ-процесів та інновацій у судовій системі, зокрема, цифровізація, оцифрування, діджиталізація, цифрова трансформація, електронне судочинство тощо, що потребує визначення можливих напрямів ефективної інтеграції інформаційних технологій у судочинстві.

Метою дослідження є аналіз ключових аспектів інтеграції інформаційних технологій у сферу правосуддя, визначення основних напрямів розвитку та стандартизації ІТ-процесів у судовій системі, а також розробка у цьому контексті пропозицій щодо вдосконалення доступності правосуддя з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних викликів цифрової епохи.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти використання інформаційних техноло-

гій досліджувалися у правовій сфері в рамках загальнотеоретичних підходів (зокрема, такими вченими як Н.В. Атаманова, Д.Г. Манько, М.С. Міхровська, О.В. Пасечник), безпосередньо у судочинстві (Н.О. Риженко, О.В. Скочильяс-Павлів, О.О. Храпенко, Т.А. Цувіна, С.В. Щербак та ін.), неодноразово була прикута увага до цих питань з боку суддівського корпусу (Я.О. Берназюк, Н.Є. Блажівська, О.Р. Кібенко). Незважаючи на наявність досліджень з окресленої проблематики, актуальність цього питання не може бути применшене через потребу у виробленні наукового підходу, зорієнтованого на системному аналізі, міждисциплінарних зв'язках та практичній апробації нових технологій, що дозволяє поступово сформувати методологічну та правову базу для подальшого розвитку якісно нового цифрового судочинства.

Виклад основного матеріалу. У сучасній юридичній літературі намітилися тенденція щодо всеохоплюючої «цифрової» термінології і як результат – відсутність розуміння процесів, що відбуваються під впливом цифрових технологій, що є негативним не лише для загальної юриспруденції, але й галузевих осередків.

Оскільки дослідження даної термінології не є безпосередньо предметом цієї наукової роботи, підтримуємо позицію професора Д.Г. Манька щодо доцільності розмежування насамперед таких понять, як цифровізація, діджиталізація, цифрова трансформація. На думку автора цифровізація (оцифрування) – це зміна якості існування певної інформації, яка отримує вираз або у тотальній зміні статусу (але не змісту) даних – від аналогових до цифрових, або первинному створенні даних у цифровому форматі. У свою чергу діджиталізація охоплює дії, процеси та результати пов'язані із зазначеною трансформацією, або первинним створенням даних у цифровому середовищі. Діджиталізація, це, перш за все, upgrade, оновлення, комп'ютерний програмний продукт, або пристрій, або виведена на інтернет сайт послуга (функція), яку/кий слід/можливо використовувати для забезпечення такої трансформації. Відтак, як пише автор, діджиталізація, це, у тому числі, наповнення певного середовища можливостями (потенціалом) використання технологічних пристроїв і безумовно оцифрування необхідної інформації. Під цифровою трансформацією слід розуміти глобальний процес, головною метою якого є цифровізація, що досягається завдяки якісним змінам інструментів досягнення (діджиталізацію) та способам трансляції даних – створенню контенту у цифровому середовищі [1, с. 32-33].

Аналогічно інтеграція інформаційних технологій у сферу правосуддя може реалізовуватися різними шляхами. Спробуємо визначити основні аспекти ІТ-процесів та інновацій у судовій сис-

темі. Так, оскільки цифровізацією є процес перекладення інформації у цифрову форму, зокрема документів та даних, що дозволяє спростити їх обробку та зберігання, то відповідно у судовій системі це може включати оцифрування архівів або перетворення паперових справ у цифровий формат.

Діджиталізація судових процесів – це процес впровадження та використання цифрових технологій та електронних засобів для автоматизації та оптимізації різних етапів судових процесів, що включає перехід від традиційних паперових процедур до електронних форматів, використання веб-платформ для подання документів та проведення судових слухань в онлайн-режимі, електронний обмін інформацією між судовими установами та учасниками процесу, а також використання інших цифрових інструментів для полегшення судочинства. Діджиталізація спрямована на покращення ефективності, доступності та прозорості судових послуг, а також на сприяння інновацій у судовій системі.

Разом з тим, цифрова трансформація – комплексне перетворення усієї судової системи з використанням новітніх технологій, що передбачає не лише запровадження цифрових інструментів, а й зміну підходів до організації правосуддя, вдосконалення процесів та підвищення доступності правосуддя для громадян. У свою чергу, важливим елементом цифрової трансформації правосуддя є електронне судочинство, ідея якого спрямована на покращення доступу до правосуддя, ефективності судового процесу та зменшення бюрократії. При цьому електронне судочинство може відбуватися різними шляхами, такими як: електронне подання документів, коли зміст традиційного паперового оформлення судових документів, учасники процесу можуть подавати їх електронним шляхом через веб-платформи або спеціальні системи; електронні судові слухання, що можуть відбуватися з використанням відеоконференційних технологій; електронний обмін інформацією між різними судовими інстанціями, учасниками справи тощо; електронний моніторинг справ, що передбачає існування системи для відстеження стану справи, її руху та рішень в електронному форматі; електронний доступ до судової інформації (доступ громадськості до судових рішень, рішень і документів через онлайн-платформи).

Основними нормативними актами програмного характеру, які стосуються організації діяльності електронного суду на першому етапі (2015–2020 роки) в Україні, є «Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки». Цей документ був прийнятий відповідно до плану, ухваленого XI з'їздом суддів України від 22.02.2013 року. Додатково, значущим актом була «Концепція електронного суду Укра-

їни 2012–2020», яку розроблено Державним підприємством «Інформаційні судові системи». Зазначений документ визначав основні напрями впровадження електронного судочинства та слугував важливим референсом для розвитку відповідних ініціатив. У планах щодо реформування судової системи важливе місце також займає «Стратегія розвитку системи правосуддя на 2021–2023 роки», в рамках якої передбачено подальше впровадження електронного судочинства в Україні. Цей документ закладає стратегічний фундамент для подальших заходів та розвитку системи електронного юстиціарного обслуговування.

Позитивний досвід запровадження онлайн судів відмічений у Австралії, Великій Британії, Канаді, Китаї, Сінгапурі, США. Причому прийнято виокремлювати онлайн суди першого та другого покоління. Так, онлайн суди першого покоління мали на меті розгляд нескладних спорів з використанням письмової електронної комунікації шляхом незначної обробки даних й алгоритмізацією процесів [2, с. 189]. Ці суди вирізнялися перенесенням комунікації в онлайн простір з проведенням онлайн судових засідань або без їх проведення, на основі виключно електронної комунікації [3, с. 68].

Водночас на сучасному етапі все більшого поширення набувають онлайн суди другого покоління, які розробляють нові процеси, підґрунтям яких є унікальні якості цифрових технологій, використовуючи нові інструменти та залучаючи нових осіб до виконання нових завдань [2, с. 167].

Наразі онлайн суд має бути спрямований на створення нового діджитального середовища для розв'язання спорів і вважається значним зрушенням в парадигмі судочинства порівняно з традиційними методами, включаючи електронний суд. Він визначається не лише автоматизацією наявних судових процесів, але і створенням інноваційного дигітального середовища для вирішення справ, де участь суду та судді може здійснюватися виключно в онлайн-режимі, особливо на фінальній стадії розгляду справи.

Перехід суду на розгляд справи у електронній формі без формування паперової справи та без підписання паперового рішення, дистанційність або письмовий розгляд справи без судового засідання, неодмінно призведуть до зміни форми процесу, тобто необхідності формування нової моделі електронного правосуддя, що має супроводжуватися й корінним оновленням процесуального законодавства [4, с. 240].

Дійсно, відмінність полягає в тому, що онлайн суд ставить своїм завданням не тільки перетворення існуючих процесів в електронний формат, але і створення альтернативного підходу до вирішення справ, де основний акцент ро-

битися на використанні цифрових технологій та онлайн-платформ для ведення судових слухань та винесення рішень.

Наприклад, у Канадській провінції Британська Колумбія існує перший онлайн трибунал щодо розгляду незначної складності справ – Civil Resolution Tribunal [5]. Процес розгляду справи в цьому онлайн суді включає 4 основних етапи й направлений насамперед на можливість досягнення домовленостей щодо врегулювання суперечок шляхом переговорів на будь-якому етапі.

Велика Британія також активно використовує практику подання позовів у мережі Інтернет. Зокрема, HM Courts & Tribunals Service Internet розглядає позовні вимоги про стягнення коштів до 100 000 фунтів стерлінгів. При цьому позов не може бути проти держави чи дитини або особи, що перебуває під захистом [6].

Загалом британська модель сучасного онлайн суду побудована наступним чином: 1) уникнення спору (dispute avoidance), чому відповідає перший, інформаційний етап; 2) стримування спору (dispute containment), на що спрямований другий, фасилітативний етап, під час якого сторони намагаються врегулювати спір шляхом прямих переговорів або консенсуальних процедур із залученням третьої нейтральної сторони, зокрема, медіації, консиліації тощо; 3) вирішення спору (dispute resolution), що відбувається в змагальному судовому процесі [7, с. 17-18; 3, с. 70-71]. Вважаємо, що ця модель онлайн судів і є прийнятною в частині позитивного досвіду для України.

Ученими-правознавцями наголошується на важливості саме другого етапу. Зокрема В.Я. Петруненко вказує, що цей етап допомагає зменшити навантаження на суди від великої кількості судових спорів та, що найголовніше, є обов'язковим. Водночас важливо змінити культуру вирішення суперечок у суспільстві, спонукати людей не до безапеляційної боротьби проти опонента, а до досягнення компромісу [8, с. 199].

Справедливо відмічає суддя Верховного Суду О. Кібенко, що йдеться про «суд у смартфоні», все дуже просто та user-friendly, допомога адвоката не потрібна, знання права та процесу не потрібні, все робить програма на базі алгоритмів. Мета – швидкий та зручний розгляд спорів, суд, який працює 24/7, без судових засідань і необхідності фізичної присутності в будь-якому місці [9].

Зазначимо, особливо актуальним буде застосування онлайн судів для вирішення малозначних спорів та нескладних справ у сфері господарювання. До такого схвального висновку дійшов Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) [10], який разом з Британським

інститутом міжнародного та порівняльного права виступив з ініціативою впровадження пілотних проєктів у цьому напрямі. Розпочата у 2021 році, ця ініціатива свідчить про стратегічний погляд на використання технологій у судочинстві. Незважаючи на тимчасові труднощі, пов'язані із сучасними викликами, такими як війна, завершення роботи над технічним завданням є кроком, який позначає наступний етап розвитку проєкту. Технічне завдання є ключовим етапом, оскільки визначає архітектуру системи, функціональні можливості та технічні вимоги до реалізації.

Разом з тим не можемо оминати питання використання штучного інтелекту в судочинстві, з яким по суті починається ера онлайн судів третього покоління. Так, Пекінський інтернет-суд у червні 2019 року запустив онлайн-центр судочинства з «першим у своєму роді у світі» віртуальним суддею з штучним інтелектом, який допомагатиме суддям завершувати основну роботу, що періодично повторюється, включаючи прийом позовної заяви, і таким чином дозволить зосередитися на судовому розгляді [11, с. 93-94].

У грудні 2018 року Європейська комісія з ефективності правосуддя затвердила «Етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі». У продовження цього міжнародно-правового акта у свою чергу 02.12.2020 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні».

Впровадження штучного інтелекту у судочинство може призвести до значних переваг, але в той же час вносить ризики та виклики, які варто уважно розглядати, серед них: недостатній контроль, необ'єктивність алгоритмів, безпека даних і конфіденційність, технічні проблеми, і зрештою невизначеність відповідальності за ухвалені судові рішення та навіть відмова від прав людини.

Дійсно, штучний інтелект може спотворювати реальні обставини та формулювати неіснуючі факти. Як приклад, в одній із судових справ «Роберто Мата проти колумбійської авіакомпанії Avianca» ChatGPT фактично «створив» судові прецеденти, обґрунтувавши висновки шляхом посилань аж на шість фальшивих судових рішень з фальшивими цитатами [12].

Саме з метою запобігання порушенням права людини з боку штучного інтелекту (зокрема, права на справедливий суд й індивідуальне визначення) 13 березня 2024 року Європейський парламент ухвалив Закон про штучний інтелект [13], тим самим створивши правове підґрунтя для забезпечення етичного та відповідального застосування штучного інтелекту, з урахуванням потенційних ризиків та викликів, пов'язаних з його використанням.

Тому говорити про повну заміну судді штучним інтелектом поки зарано, хоча тенденція використання останнього для допомоги вирішення правових спорів має місце. Навіть існує термін «штучний юридичний інтелект» – система, що здатна надавати експертні юридичні консультації або приймати юридичні рішення [14, с. 1122].

Таким чином, цифрова трансформація в судочинстві дозволяє впроваджувати передові технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та великі дані, для автоматизації рутинних завдань, оптимізації рішень та покращення доступу до юридичних послуг. Впровадження електронного судочинства, онлайн-платформ для розгляду справ та електронних систем управління документами стає важливим кроком у створенні цифрового середовища для судового процесу. З практичної точки зору, важливо розвивати інфраструктуру та створювати чіткі регуляторні рамки, щоб забезпечити ефективне та безпечно впровадження цифрових технологій. Привертаючи увагу до визначення стандартів етичного використання штучного інтелекту в судочинстві, можна підвищити довіру до цих інноваційних застосувань.

Висновки. Розвиток судочинства в Україні може здійснюватися як через цифровізацію, діджиталізацію судових процесів, так і через створення нових моделей судових процесів (зокрема, використання онлайн судів для вирішення малозначних справ, справ незначної складності). Онлайн суд спрямований на інноваційне перетворення судового середовища, де цифрові технології є не лише інструментом автоматизації, але і зміною самого підходу до надання судових послуг та вирішення спорів.

Отже, цифрова трансформація правосуддя є необхідною та невідворотною тенденцією, яка вимагає уважного та балансованого підходу. Якщо вдало врахувати всі ризики та виклики, ця трансформація може стати ключовим кроком до створення сучасної, ефективної та справедливої судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Манько Д.Г. Цифровізація та цифрове середовище: щодо співвідношення понять. *Цифровий розвиток України: проблеми та перспективи* : матеріали доповідей учасників круглого столу (м. Одеса, 22 березня 2024 р.) [Електронне видання] / уклад.: Д.Г. Манько, Я.О. Тицька, А.О. Згама ; Міжнар. гуман. ун-т. Одеса : Фенікс, 2024. 57 с.. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91274484-f67f-416b-bebe-542d51d328ab/content>.
2. Rabinovich-Einy, O., Katsh, E. (2017). The New New Courts. *American University Law Review*. Vol. 67 (1). P. 165–215. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2209&context=aulr>.
3. Цувіна Т.А. Онлайн суди та онлайн вирішення спорів у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя: міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 62–79.
4. Щербак С.В., Кожевнікова А.В. Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 238–242. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/57.pdf.
5. Civil Resolution Tribunal. URL: <https://civilresolutionbc.ca>.
6. Money Claim Online (MCOL) user guide for claimants. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/money-claim-online-user-guide>.
7. Online Dispute Resolution Advisory Group (2015). Online Dispute Resolution for Low Value Civil Claims: Report. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version1.pdf>.
8. Петруненко Я.В. Послуги посередництва у розв'язанні господарських спорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 194–200. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/33.pdf>.
9. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? *Юридична газета*. 17.03.2023. № 1-2 (759-760). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/maybutne-onlainsudiv-v-ukrayini-ocifrovuvannya-nayavnih-procesiv-chi-cifrova-transformaciya-pravosud.html>.
10. From digitisation to digital transformation: A case for online courts in commercial disputes? Draft Discussion Paper. October 2020. URL: <https://app.glueup.com/resources/protected/organization/1136/event/27964/99358ddf-99c4-4026-b5c7-21c882fdddfbc.pdf>.
11. Електронне судочинство: міжнародний досвід : монографія [Електронне видання] / Н.Ю. Голубєва. Одеса : Фенікс, 2020. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039> DOI: 10.32837.
12. Here's What Happens When Your Lawyer Uses ChatGPT. *The New York Times*. May 27, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/05/27/nyregion/avianca-airline-lawsuit-chatgpt.html>.

13. Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>.
14. Sourdin, T. (2018). Judge v. Robot: Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. *University of New South Wales Law Journal*, 41 (4), 1114–1133.